

väitteleväni Vanttajan kanssa joistain tulkinnan kohdista, esimerkiksi joidenkin nk. kilttien tyttöjen koulutuskokemusten tulkinnasta. Tässä viittaan jälleen kotimaiseen ja ulkomaiseen feministiseen koulutustutkimukseen, johon tutustumisen olisi mahdollisesti herkästänyt Vanttajaa lukemaan kyseisten naisten elämäntarinan hieman toisin.

Myönnän, että myös yhteenvedossa petyin siihen, että hän oli pysynyt niin uskollisesti uratyypien tarkastelussa suhteessa oppilaiden kotitaustoihin, eikä juuri paneutunut sukupuolen problematiikkaan. Tämä kertoo tietenkin lukijan odotushorisontista, mutta myös

muusta: Vanttaja oli saanut minut tarinansa koukkuun ja virittänyt tutkimuksen kvantitatiivisessa osuudessa ansan, johon empimättä lankesin. Vanttajan kvantitatiivinen tulos siitä, että sukupuoli on kotitaustaa merkittävämpi tekijä uratyypien muodostumisessa, jää edelleen odottamaan kvalitatiivista tulkitsijaansa.

Näistä muutamista arvosteluun kirjoittaneista kommentaareista huolimatta nostan hattua Markku Vanttajalle siitä, että hän tutkimuksensa yhdistää kvantitatiivista ja kvalitatiivista tarkastelua, sitä on paikka paikoin herkullista seurata. Helppoa tällaisen tutkimuksen tekeminen ei

ole, sen lisäksi että hallitsee erilaisia tutkimusmenetelmiä, pitäisi vielä keskusteluttaa eri menetelmin saatuja tuloksia keskenään. Tässä Vanttaja onnistuukin varsinkin sosiaalisen taustan osalta.

TARJA TOLONEN

MARKKU VANTTAJA
KOULUMENESTYJÄT
TUTKIMUS LAUDATORYLIOPPILAIDEN KOULUTUS- JA TYÖURISTA
TURKU: SUOMEN KASVATUS-
TIETEELLINEN SEURA, 2002
294 s. liitteineen

HÄVINNEIDEN HISTORIAA – VAPAAHERRAN ELÄMÄÄ

Sata vuotta sitten ”Lapin kesän” säkeissä Eino Leino aneli, etteivät suuret aatteet Suomen karuja ja kylmiä rantoja hylkäisi: ”Tekoja luokaa, maita valaiskaa! / Mut talven poistuneen kun täältä näätte, / ma rukoilen, ma pyydän: palatkaa!” Ennen ”Lapin kesää” ja varsinkin sen jälkeen suuria aatteita on Suomessa kyllä riittänyt. Ainakin 1800-luvusta on ymmärryksessämme muotoutunut aatteiden siivittäjä suuri vuosisata. Tuo epookki on ollut liiankin yksinkertaista ymmärtää muutaman suuren maailmanjäsenyyksen kautta. Historian virrassa sekä nationalismia että sosialismia niitoi toisiinsa juuri historian väistämättömyys. Taistojensa ja voittojensa teillä niin Hegelin, Snellma-

nin kuin Marxinkin perilliset ovat hanakasti hakeneet oikeutustaan yksittäisen ihmisen toimintaa suuremmasta voimasta: historialta saadusta oikeutuksesta.

”Suuressa linjassaan” Raoul Palmgren kirjoitti Suomelle menneisyyden, jossa tuo historian väistämättömyys vaivatta asetti sosialismin kansallisuusaatteen avaamalle jatkumolle. Liekö sitä paljon puhuttua historian viekkautta, että vapaaherra Lars Gabriel von Haartmanin (1789–1859) tuskin olisi kovin vaikea tätä peruslinjausta ymmärtää tai hyväksyä. Hänen syntymävuodestaan huolimatta von Haartmanin maailmankuvan pahan akselin muodosti kokonaisuus, johon yhtäläisinä uhkina kuuluivat demokratia, na-

tionalismi, fennomania, kommunismi ja liberalismi.

Lars Gabriel von Haartman oli autonomian ajan alun Suomen keskeisimpiä valtiollisia vaikuttajia. Elämäkertatutkimus kasvattaa tietämystämme 1800-luvun alkupuoliskon Suomesta ja sen hallitsemisen käytännöistä. von Haartman tavoitteli Suomelle asemaa, joka olisi ollut oma taloudellinen kokonaisuus, mutta joka kuitenkin ainakin hallinnon ylimmällä tasolla olisi ollut saumattomasti yhtä keisarikunnan kanssa. ”Hän työskenteli toisaalta Suomen hyvinvoinnin, toisaalta Suomen ja Venäjän valtioyhteyden vakauttamisen hyväksi”, tiivistää Kristiina Kalleinen. von Haartman oli talousasioissa joustava

ja uudistuskyykyinen, kuitenkin poliittisella tasolla kaikki monarkian ja sääty-yhteiskunnan rajojen yli tähyävät ratkaisut tarkoittivat varmaa ja pelottavaa kaaosta. Lähemmästä historiasta tuttu vääristelty slogaani ”Kaikki kansan puolesta, ei mitään kansan avulla” olisi kaikei kelvanut myös von Haartmanille.

Hallintohistorian lisäksi tutkimus tarjoaa pitkin matkaa myös hieman periaatteellisempaa pohdittavaa: miten se isänmaallisuus, jota von Haartman edusti, oli ylipäättänsä mahdollista? Ei ole pienintäkään epäilystä, etteikö isänmaan onni olisi hänen toimintaansa siivittänyt. Samalla kuitenkin kaikki nationalismiin tai ”kansanvaltaan” vivahtava oli kammutus ja nimenomainen uhka isänmaan menestykselle. Vaikka voittajien historian perusteella ei aina uskoisi, tällainen tulkinta isänmaan onnen ehdoista oli täysin looginen, mahdollinen ja vieläpä hyvin toimiva.

Ei Kalleinen yritä naiivisti tehdä oikeutta kohteelleen, tuleepa vain kunnollisen historiantutkijan tavoin asetelleeksi kohdettaan kehyksiin, joissa tuo ihminen itse elämänsä eli

ja toimintaansa järkevänä piti. von Haartmanin ymmärtämisen vaikeus ei lähde hänestä itsestään. Se kumpuaa kaikesta siitä, mitä nuo Suuren Vuosisadan aatteet Suomen ja Venäjän tielle toivat. Moninaisten kansallisten ja sosialististen voittojen jälkeen isänmaallisuus, joka korostaa Suomen ja Venäjän onnen yhteyttä ja sääty-yhteiskunnan jumalaista alkuperää, ei enää sukupolviin ole tuntunut salonkikelpoiselta. Niin oudolta kuin se olisi mahtimiehen aikalaisista tuntunutkin, hävinneiden historiasta von Haartmanin tarinassa on kysymys.

Kalleinen ei pitäydy pelkässä hallintohistoriassa vaan pyrkii tavoittamaan myös von Haartmania myös yksityishenkilönä. Haartmanit olivat osa sitä suhteellisen suppeaa sukuverkostoa, joka autonomian ajan alussa riitti Suomea hallitsemaan. Julkinen ja yksityinen elämä olivat naimakauppojen ja sukulaissuhteiden kautta valtioiden säädössä mutkattomasti lomittain. Mihinkään syväluotaaviin psykologisointeihin Kalleinen ei sorru, virkahenkilön ulkopuolisesta von Haartmanista kun ei ole edes mainittavan paljon läh-

teitä jäljellä. Päähenkilön luonteen eräänlainen patologisuus jää kuitenkin ilmeiseksi: von Haartman tuntui uudelleen ja uudelleen vertyvän nimenomaan tilanteissa, joissa mairrittelevaa huomiota oli tulossa hierarkiassa ylempänä olevilta.

Yksityiselämässäänkin von Haartman oli puhdasverinen *ancient regime*’n edustaja. Häntä kauhistuttivat mm. kaikenlaiset sosiaalivaikutuksen idut. Perusteena ei kuitenkaan ollut julkisten menojen kasvun uhka, vaan pelko siitä moraalityttömyydestä, joka seuraisi tilanteesta, jossa isäntä ei enää olisi velvollinen huolehtimaan palkollistensa hyvinvoinnista. Omassa jälkisäädöksessään hän hyvän isän tavoin tarkasti muisti uskolliset palvelijansa.

ANTTI SALONIEMI

KRISTINA KALLEINEN
”ISÄNMAANI ONNI ON
KUULUA VENÄJÄLLE”
VAPAAHERRA LARS GABRIEL
VON HAARTMANIN ELÄMÄ
SKS 2001

KLISEISIIN PUETTU IHMINEN

Jos kirjallisille henkilöille jaettaisiin sivuosa-Oscareita, niin esittäisiin Suomesta ehdokkaaksi Leena Lehtolaisen ”Kun luulit unohtaneesi”-teoksen sivuhenkilön Saran hahmoa. Hän on nelikymppinen, näkökulmasta riippuen itsellinen tai yksinäinen nainen, joka näyttää saa-

van psykokulttuurin rihkamakojuis- ta kaiken tarvitsemansa. Hän on perhetragediaa käsittelevän kirjan päähenkilön, musisoivan Katjan, täti ja Katjan äidin Sirkan sisar. Lisäksi löytyvät Saran kirjailija-veli Veikko ja Katjan veli Kaitsu. Taustalla kummittelee kuolema. Sisarusten

veli Rane näyttää tappaneen Katjan papan ja sitten surmanneen itsensä vankilassa. Sen varjossa on (kitu)-kasvettu.

Kuvaavaa on, että Sara ei alun perin ollut Sara vaan yksinkertaisesti Saara Liimatainen. Mutta eihän itseään paremmalla ihmisellä voi olla